

VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI A VYSOKÉ ŠKOLY

Josef Malach

ÚVOD

Příspěvek vychází z předpokladu, že vysoké školy by měly více usilovat o naplnění své role při zkoumání problematiky výchovy k podnikavosti i při její vlastní realizaci. Příspěvek vymezuje několik hlavních oblastí, v nichž by měly vysoké školy v souladu se svým posláním a zaměřením napomáhat k dosažení vyšší úrovně podnikavosti naší vysokoškolsky vzdělané populace.

Obecným rámcem pro posouzení současného stavu výchovy k podnikání v sektoru vysokých škol a pro naznačení dalšího vývoje jsou významné národní i evropské dokumenty, které se tuto oblastí přímo zabývají nebo ji významně ovlivňují a podporují. Jsou využity nejen pro argumentaci ve prospěch posílení aktivit v tomto směru, ale také ve snaze směřovat k terminologickému sjednocování odborné komunity.

Relativní novost problematiky výchovy k podnikání však neznámá, že dosud bylo vykonáno v tomto směru málo. Je však potřebné učinit určitý přehled o dosažených výsledcích v teorii i praxi, posoudit jejich efekty a současně se pokusit o nasměrování dalších aktivit.

Autor studie se v minulých letech podílel na řešení dvou projektů, v jejichž rámci byla problematika výchovy k podnikavosti teoreticky zkoumána a především směřována do praktických aplikací ve vysokoškolských podmínkách.¹

1. PODNIKAVOST JAKO KLÍČOVÁ KOMPETENCE

Současná terminologie v oblasti výchovy k podnikavosti (resp. k podnikání) je neustálená a bude se

vyvíjet. Používá se řada pojmů jako podnikavost, podnikatelské kompetence, podnikatelské smýšlení, podnikatelský duch, smysl pro podnikavost, podnikatelské schopnosti, podnikatelské návyky, vzdělávání k podnikatelským postojům a dovednostem, podnikatelské vzdělávání i mnohé další. Kromě rozdílů v chápání a používání pojmů plynoucích z odlišných přístupů a pohledů na problematiku mohou být terminologické obtíže připsány na vrub také rozdílům v překladech dokumentů Evropské unie do češtiny a v rámci nich používaných termínů, např. „entrepreneurial spirit“, „entrepreneurial education“, „entrepreneurship“ aj.

V dokumentu Doporučení Evropského parlamentu a Rady o klíčových schopnostech pro celoživotní učení² nacházíme kompetenci pojmenovanou „smysl pro iniciativu a podnikavost“. Smyslem pro iniciativu a podnikavost se rozumí schopnost jedince převádět myšlenky do praxe, která předpokládá tvořivost, schopnost zavádět novinky a nést rizika i plánovat a řídit projekty s cílem dosáhnout určitých cílů. Tato schopnost je přínosná pro všechny v každodenním životě doma a ve společnosti, zaměstnavatelům pomáhá pochopit souvislosti jejich práce a umožňuje jim chopit se příležitostí. Je základem specifických dovedností a znalostí, které potřebují podnikatelé zabývající se sociálními nebo obchodními činnostmi.

Mezi nezbytné znalosti (spíše by se hodil pojem vědomosti) patří rozpoznávání příležitostí k osobním, profesním a/nebo obchodním činnostem, včetně znalosti obecnějších aspektů, jež vytvářejí kontext, ve kterém lidé žijí a pracují, např. obecného porozumění ekonomickým mechanismům a možnostem a problémům, jimž čelí zaměstnavatel nebo organizace. Jedinci by si rovněž měli být vědomi etického

¹ MALACH, J. (red.) Teach&ESPRIT. *Rozvoj podnikavosti v přípravě učitelů odborného vzdělávání v evropských zemích*. Příručka a materiály. Ostrava : PdF OU, 2007, ISBN 978-80-7368-494-5. Podnikatelská výchova v přípravě učitelů středních odborných škol. Projekt OP RLZ CZ.04.1.03/3.2.15.3/0405 řešený na Ostravské univerzitě v Ostravě.

² Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince o klíčových schopnostech pro celoživotní učení. (2006/962/ES).

postavení podniků a jak tyto podniky mohou být dobrým příkladem, např. poctivým obchodováním nebo tím, že budou fungovat jako sociální podnik.

Dovednosti souvisejí s aktivním řízením projektů (které vyžaduje takové dovednosti, jakými jsou plánování, organizace, řízení, vedení a pověřování, analýza, komunikace, projednávání a hodnocení a podávání zpráv) a schopností pracovat jak samostatně, tak i v týmech. Důležitá je schopnost rozeznat něčí silné a slabé stránky a zhodnotit rizika a případně, je-li to vhodné, tato rizika nést.

Z hlediska postojů je pro smysl pro podnikání charakteristická iniciativa, aktivita, nezávislost a inovace v osobním a společenském životě i v práci. Rovněž je nutná motivace a odhodlání plnit cíle, a to jak osobní cíle, tak i cíle sdílené s ostatními a/nebo pracovní cíle.

Nejdůležitější vědomosti, dovednosti a postoje související s touto kompetencí jsou vyjádřeny graficky.

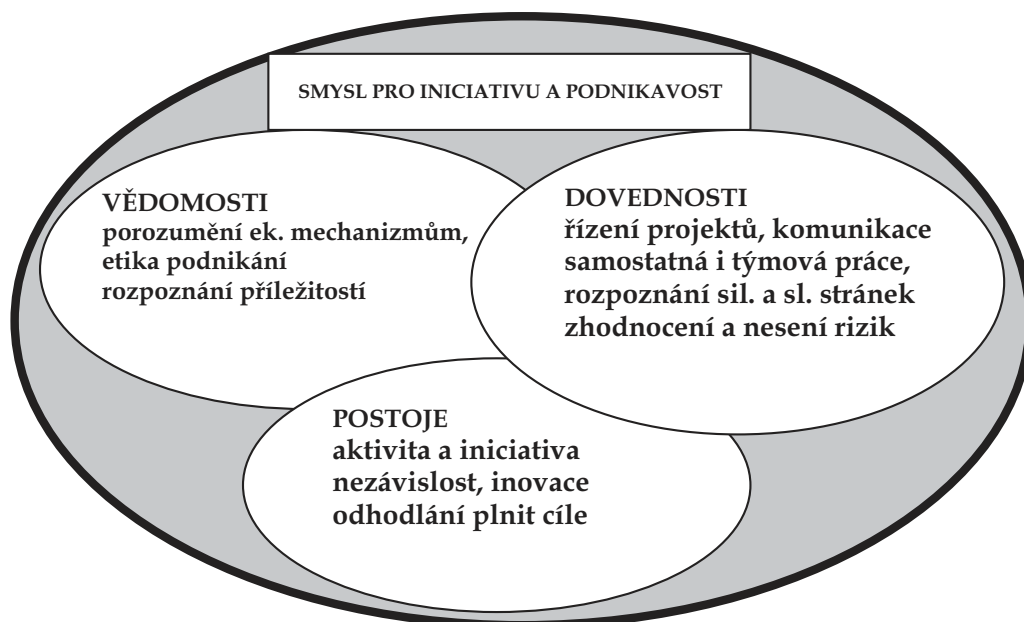
2. VYBRANÉ DOKUMENTY A PROJEKTY PODPORUJÍCÍ VÝCHOVU K PODNIKAVOSTI A PODNIKÁNÍ

V tomto oddíle nebudeme přísně odlišovat výchovu k podnikavosti a přípravu na podnikání, jelikož mnohé z následně uvedených dokumentů nemají hranice mezi těmito pojmy jasně vymezeny. Zdůrazníme však dvě důležité teze. První konstatuje, že klíčovými kompetencemi by měli být vybaveni všichni mladí lidé (absolventi současných škol v Evropské unii). Za druhé se má obecně zato, obdobně jako v jiných výchovných složkách, že kvalita přípravy k podnikání jako profesi bude mít větší efekty a současně bude účinnější, pokud bude dobře fungovat výchova k podnikavosti jako klíčové kompetenci. z řady dokumentů lze pouze výběrově zmínit zejména materiály Evropských společenství a některé domácí projekty a koncepce.

Memorandum o celoživotním učení Evropské komise³ zřetelně dokazuje, že učení a vzdělávání

³ Memorandum o celoživotním učení. Pracovní materiál Evropské komise. Praha: MŠMT, 2001.

Obrázek č. 1: Struktura klíčové kompetence „smysl pro iniciativu a podnikavost“

a jejich výsledky rozhodují a stále více budou rozhodovat o inovacích, ekonomickém růstu a prosperitě, konkurenceschopnosti a kvalitě života. Hlavním záměrem memoranda je: „Všem lidem v Evropě dát možnost přizpůsobit se požadavkům sociálních a ekonomických změn – celoživotním učení, podporovat aktivní občanství a zaměstnatelnost, dát všem vysoce kvalitní základní vzdělání a zvýšit poptávku lidí po učení i jeho nabídku“.

Dokument poprvé přichází z vymezením tří kategorií účelové učební činnosti: *formálním učení* – je realizováno ve vzdělávacích institucích, s certifikací a kvalifikací, *neformálním učení* – v organizacích a *informálním učení*, které je doprovodným znakem každodenního života, nemusí být záměrným učení, účastník si nemusí uvědomovat jeho přínos pro rozvoj svých vědomostí a dovedností. Tato kategorizace zahájená lisabonským procesem je již v odborné komunitě poměrně dobře akceptována a usnadňuje porozumění.

Dokument Evropské komise **Vzdělávání a odborná příprava 2010**⁴ formuluje program a cíle vzdělávacích systémů do r. 2010. Zahrnuje tři strategické záměry. Třetí z nich se nazývá Otevření systémů vzdělávání a odborné přípravy okolnímu světu vzhledem k základní potřebě podporovat vazby na svět práce a na společnost a čelit výzvám vyplývajícím z globalizace. Jeden z pěti dílčích cílů 3.2 je přímo zaměřen na rozvíjení podnikatelského myšlení. Je skutečností, že i přes významné změny, kterými v posledních letech prošly evropské vzdělávací systémy, zůstávají v mnohých ohledech zahleděny do sebe, soustředí se více na osnovy než na studenty a cení si spíše abstraktní akademické kvality než jeho funkčnosti. Proto je třeba posilovat spolupráci se širokým okruhem partnerů ze světa podnikání a výzkumu, se sociálními partnery a celou ostatní společností. Samotné vzdělávací instituce se musí přeměnit na učící se organizace, které jsou přístupné změnám, podnětům, námětům zvnějšku tak, aby vyhovovaly skutečným potřebám jedincům, kterým

slouží. Otevřenější a vstřícnější instituce budou zároveň lépe podněcovat podnikatelský duch a iniciativu, které vyžadují na svých studentech a absolventech. Rozvíjení podnikatelského myšlení začíná pochopením termínu podnikavost v jeho nejširším smyslu, tj. hledat řešení problémů, odhodlání věnovat čas a úsilí tomu, aby člověk něco dokázal, ochota angažovat se a nést rozumné riziko.

V dokumentu Plnění lisabonského programu Společenství: **Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství**⁵ jsou shrnuty dosavadní aktivity EU ve sledované směru. Připomíná se návrh Komise z února 2005 na obnovení lisabonské strategie se zaměřením úsilí Evropské unie na dva hlavní úkoly – zajistit vyšší a trvalý růst a větší počet lepších pracovních míst. Nové *partnerství pro růst a zaměstnanost* zdůrazňuje význam podpory podnikatelské kultury a prostředí, jež je příznivé pro malé a střední podniky.

Schopnost hospodářství úspěšně konkurovat a růst závisí na udržování rovnováhy podnikového fondu prostřednictvím podpory zakládání většího množství podniků a řízení jejich převodu. Přestože HDP ovlivňuje i mnoho dalších faktorů, z výzkumu vyplývá, že mezi *podnikáním a hospodářským růstem* je pozitivní korelace, a to zejména v zemích s vysokými příjmy. K udržitelnému růstu založenému na inovaci a vynikající kvalitě je zapotřebí rostoucího počtu nových podniků, u kterých je pravděpodobné, že nabídnou větší počet lepších pracovních míst. Země vykazující větší nárůst podnikání často následně vykazují podstatnější snížení míry nezaměstnanosti. Sociální systémy jsou navíc z důvodu ubývajících pracovních sil pod zvyšujícím se tlakem.

Jestliže si Evropa chce zdárně uchovat svůj sociální model, potřebuje vyšší hospodářský růst, více nových podniků, *více podnikatelů, kteří budou ochotní pustit se do inovativního podnikání, a více rychle rostoucích malých a středních podniků.*

⁴ Vzdělání a odborná příprava v Evropě 2010. C 142/1: Podrobný pracovní program průběžné kontroly cílů vzdělávacích systémů a systémů odborné přípravy v Evropě. (14.6.2002).

⁵ Plnění lisabonského programu Společenství: Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství. Brusel 13.2.2006. KOM (2006) 33 v konečném znění.

Podnikání může rovněž povzbudit sociální soudržnost méně rozvinutých regionů a získání práce pro lidi, kteří jsou nezaměstnaní nebo znevýhodnění. Kromě toho může přispět k uvolnění *ženského podnikatelského potenciálu*, který je třeba teprve plně využít. Je nutné vytvořit *příznivější společenské klima* pro podnikání založené na integrovaném přístupu, jehož cílem by byla nejen změna smýšlení, ale i zlepšení schopností Evropanů a odstranění překážek, jež stojí v cestě zakládání nových podniků, převodům a růstu podniků. Předchozí dokumenty Komise se věnovaly regulačním, daňovým a finančním překážkám. V únoru 2004 Komise přijala *akční plán pro podnikání*, který navrhoval horizontální opatření k vytvoření podpůrného rámce podnikatelské politiky. Přestože podnikání ovlivňují nejrůznější faktory, je třeba vzít v potaz i kulturní aspekty. Evropané se zdráhají chopit se příležitosti a pustit se do samostatně výdělečné činnosti či podnikání. z výzkumu vyplývá, že podpora kultury (např. prostřednictvím vzdělávacích programů, propagačních kampaní atd.) vykazuje pozitivní souvislost s mírou podnikatelské činnosti v EU.⁶

Podpora podnikání mezi mladými lidmi je klíčovým prvkem **Evropského paktu mládeže**⁷, který Evropská rada přijala v březnu 2005 jako jeden z nástrojů přispívajících k dosažení lisabonských cílů růstu a zaměstnanosti. Pakt se soustřeďuje na tři oblasti: zaměstnanost, integraci a sociální rozvoj; vzdělávání, odbornou přípravu a mobilitu; zajišťování souladu mezi pracovním a rodinným životem. Následně vydaný dlouhodobý záměr EU formulovaný v podobě programu **Mládež v akci na období 2007 až 2013**⁸ v obecném cíli „podporovat aktivní občanství mladých lidí obecně a jejich evropské občanství zvláště“ stanovuje v realizační akci i „Mládež pro Evropu“: konkrétní opatření 1.2, které podporuje projekty, v nichž se mladí lidé aktivně a přímo účastní činností, jež sami navrhli

a v nichž hrají hlavní roli, aby se tak rozvíjela jejich iniciativa, podnikavost a tvořivost“. Za této situace pak nepřekvapí, že Komise formulovala **Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady o Evropském roku tvořivosti a inovace**.⁹ Komise vycházela z konstatování, že „vzdělávání a odborná příprava jsou nezbytnými předpoklady dobře fungujícího *znalostního trojúhelníku (vzdělávání – výzkum – inovace)* a hrají klíčovou úlohu při zvyšování růstu a zaměstnanosti.

Obecným cílem Evropského roku tvořivosti a inovace je „posílit snahy členských států při podpoře tvořivosti prostřednictvím celoživotního vzdělávání jako hnací síly inovace a jakožto klíčového faktoru pro rozvoj osobních, pracovních, *podnikatelských a sociálních schopností* a blahobytu všech jedincův společnosti.“ Je konkrétně uvedeno, že je zapotřebí zvyšovat *povědomí o významu tvořivosti, inovace a podnikavosti* pro osobní rozvoj, jakož i pro hospodářský růst a zaměstnanost a podporovat *podnikatelský přístup zejména mezi mládeží*.

Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení¹⁰ přináší aktualizaci v lisabonské strategii v roce 2000 formulovaných „nových základních dovedností pro všechny“, do podoby klíčových kompetencí. Pozadí a cíle doporučení vycházejí ze skutečnosti, že globalizace staví Evropskou unii před stále nové výzvy. Bude třeba, aby každý občan ovládal širokou škálu klíčových schopností, a mohl se tak pružně přizpůsobit rychle se měnícímu a úzce propojenému světu. Vzdělání a jeho dvojí úloha, sociální i hospodářská, musí hrát klíčovou roli při zajišťování toho, aby evropští občané získali klíčové schopnosti, jež jim umožní se takovým změnám přizpůsobit. Zejména je třeba stavět na různých schopnostech jedinců a naplnit různé potřeby studujících zajištěním rovného přístupu ke vzdělání pro ty skupiny, které kvůli znevýhodněním způsobeným osobními, sociálními, kulturními nebo hospodářskými okolnostmi potřebují k naplnění svého vzdělávacího potenciálu zvláštní podporu. Jsou

⁶ tamtéž

⁷ Evropský pakt pro mládež: Příloha 1 závěrů předsednictví Evropské rady, 22. a 23. března 2005.

⁸ Společný postoj Rady ze dne 24.7.2006 k přijetí rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, kterým se zavádí program „Mládež v akci na období 2007 až 2013“. Brusel 24. 7. 2006, 6236/3/06. REV 3.

⁹ Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady o Evropském roku tvořivosti a inovace. Brusel 8. 5. 2008, 8935/08.

¹⁰ Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení. (2006/962/ES).

to například lidé s omezenými základními dovednostmi, zejména s nízkou úrovní gramotnosti, lidé, kteří předčasně opustili školu, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé navracející se do zaměstnání po dlouhodobější nepřítomnosti, starší lidé, migranti a lidé se zdravotním postižením.

Referenční rámec zahrnuje osm klíčových schopností: komunikaci v mateřském jazyce, komunikaci v cizích jazycích, matematickou schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologie, schopnost práce s digitálními technologiemi, schopnost učit se, sociální a občanské schopnosti, *smysl pro iniciativu a podnikavost* a potřebné kulturní povědomí.

Klíčové schopnosti jsou pokládány za stejně důležité, protože každá z nich může přispět k úspěšnému životu ve společnosti založené na znalostech. Řada schopností se překrývá a je vzájemně propojena: základní aspekty jedné oblasti budou podporovat schopnosti jiné oblasti. Referenční rámec se zabývá řadou témat, která hrají svou úlohu ve všech osmi klíčových schopnostech: kritické myšlení, tvořivost, iniciativa, řešení problémů, hodnocení rizik, rozhodování a ovládání pocitů¹¹

Cílem **Agendy z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání v Evropě**¹² je „systematicky a účinně urychlit vývoj podpory podnikatelského smýšlení ve společnosti“. Agenda je výsledkem konference Podnikatelské vzdělávání v Evropě: Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství, kterou organizovala Evropská komise společně s norskou vládou v listopadu 2006 v Oslu. Cílem konference byla výměna zkušeností a osvědčených návrhů na další kroky v této oblasti. Agenda obsahuje množství návrhů, z nichž si zainteresované subjekty mohou zvolit činnosti na odpovídající úrovni a přizpůsobit je místní situaci. Těmito subjekty jsou EU, členské státy, vzdělávací orgány, místní a oblastní orgány, školy a univerzity, zprostředkující subjekty a podniky a podnikatelé. Obsah Agendy je rozdělen

na několik částí, a to na část A Rámec pro rozvoj politiky (podnikatelského vzdělávání), část B Podpora vzdělávacím zařízením, část C Podpora učitelů pedagogů a část D Podnikatelské aktivity na školách a vyšším stupni vzdělávání.

O částech C a D se zmíníme ještě podrobněji dále.

Projekt Centra pro studium vysokého školství „**Analýza spolupráce vysokých škol s výrobními a servisními podniky**“ (CSVŠ 2002–2004)¹³ přispěl v podmínkách českých vysokých škol výraznými podněty k řešení problematiky zkvalitnění výukového procesu a spolupráce s podniky. Šetřil stav spolupráce mezi vysokými školami a podniky v oblasti inovace a restrukturalizace studijních programů. Načrtnul potenciální vývojové cesty této spolupráce a vyvinul náměty pro mechanismy inovace studijních programů ve smyslu požadavků trhu práce.

Projekt ukázal, že řadu kompetencí a znalostí potřebných pro uplatnění absolventů vysokých škol lze získat až po konkrétní zkušenosti s praxí a že nejvhodnější způsob jejich získávání a osvojování je forma celoživotního vzdělávání. Zde se ukazuje velká příležitost pro vysoké školy, které takto mohou významně rozšířit pole svého působení a zároveň získat i zpětnou vazbu k hodnocení kvality a úspěšnosti svých studijních programů.

Výsledkem projektu byla i formulace potenciálních vývojových trendů v oblasti spolupráce mezi vysokým školstvím a zaměstnavatelskou sférou, mezi něž patří:

- Průběžná aktualizace profilu absolventa bakalářského i magisterského stupně studia uskutečňovaná ve spolupráci vysokých škol a podniků a osvěta jeho pojetí ve společnosti.
- Vytváření mechanismu spolupráce podniků s vysokými školami při inovaci studijních programů, zejména bakalářského studia včetně začlenění

¹¹ L 394/14 CS Úřední věstník Evropské unie 30. 12. 2006)

¹² Agenda z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání v Evropě. URL: <http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/oslo.htm>

¹³ Projekt LS02J „Analýza spolupráce vysokých škol s výrobními a servisními podniky“ (2002–2004, MSM/LS). URL: <<http://aplikace.isvav.cvut.cz/projectDetail.do?rowId=LS02J>>

požadavků a námětů představitelů praxe. K mechanismu takové spolupráce je zapotřebí 1. Informovanost vysoké školy o uplatnění svých absolventů, znalost, do kterých oborů, resp. podniků absolventi směřují. 2. Vznik pracovní skupiny, asi nejlépe při vysoké škole, složené ze zástupců vysoké školy a podniků, kteří převážně zaměstnávají absolventy dané školy. Činností skupiny by bylo posuzovat návrhy na akreditace a reakreditace studijních programů a dávat k nim své doporučení. 3. Akreditační komise pak může k těmto doporučením na inovaci studijních programů přihlídnout.

- Vytváření inkubátorů, zakládání technologických parků, budování klastrů, kde studenti mají vytvořené optimální prostředí pro efektivnější adaptaci na podmínky společenské praxe.
- Chápání problému zaměstnatelnosti absolventů vysokých škol také v perspektivě našeho členství v EU.
- Rozvíjení osobnostních a sociálních kompetencí a znalostí potřebných pro uplatnění absolventů vysokých škol.

3. VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI

Analýza dokumentů a orientace ve vzdělávacích potřebách současné společnosti vedou nutně z položení otázky, zda existuje ucelená edukační teorie vymezené oblasti rozvoje jedince, konkrétně *rozvoje podnikavosti*. Jeví se, že tato schopnost nebo klíčová kompetence je nejméně tak významná jako jiné složky osobnostního rozvoje, např. výchova rozumová, pracovní, estetická. Použití pojmosloví tzv. „klasických složek výchovy“ naznačuje, že její pedagogické cíle a jejich naplňování budou spíše nadpředmětové, časově dlouhodobé, možná celoživotní, a nepochybně dosažitelné jak formálními, tak neformálními a informálními účelovými učitelskými činnostmi. Požadavky zahájit činnosti vedoucí ke konstituování teorie výchovy k podnikání, která by zajistila naplnění mnohá očekávání řídicích orgánů na všech „evropských úrovních“ tím, že by kvalifikovaně popsala a zobecnila dřívější a současné zkušenosti z uskutečňování výchovy k podnikavosti ve všech úrovních a formách učení a současně for-

mulovala vědecky podložená učení k její efektivní realizaci, již byly v zásadě vysloveny.^{14 15 16}

3. 1. FAKTORY ROZVOJE VĚDY O VÝCHOVĚ K PODNIKAVOSTI

Vznikající pedagogickou disciplínu o výchově k podnikavosti by bylo obvyklé nazvat Didaktikou výchovy k podnikání. Předmětem jejího zkoumání by byl komplexní proces výchovy k podnikavosti. Pro rozvoj této specializované vědy existuje řada důvodů, které lze seskupit do menšího počtu obecněji pojímaných faktorů. Tyto faktory vyjadřují široce chápaný zájem na dosažení vyššího stupně podnikavosti obyvatelstva a také určité cesty k jeho naplnění.

Společenskoekonomické faktory

V současném vyspělém světě se stává výchova k podnikavosti nezbytnou součástí ekonomického růstu a kvality života, což konstatuje i řada strategických dokumentů Evropská komise.

Důvody rozvoje podnikavosti a podnikání výstižně konkretizuje (Jünger)¹⁷:

- podnikání začíná být chápáno jako nový ekonomický zdroj

¹⁴ JÜNGER, J. Podnikavost a možnosti její výuky. In *Sborník z konference Podnikavost – přirozená součást vzdělávacího procesu*. Ostrava : Vysoká škola podnikání, a.s. 2005, ISBN 80-686764-30-3. s. 11-18.

¹⁵ MALACH, J. Didaktika podnikatelské výchovy jako nová vědní disciplína. In *Sborník z konference Podnikavost – přirozená součást vzdělávacího procesu*. Ostrava : Vysoká škola podnikání, a.s. 2005, ISBN 80-686764-30-3. s. 34-42.

¹⁶ MALACH, A., MALACH, J. Vzdělávání jako faktor rozvoje podnikání In MALACH, A. a kol. *Jak podnikat po vstupu do Evropské unie*. Praha: Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-0906-6. s. 283-348, s. 283-34.

¹⁷ JÜNGER, J. Podnikavost a její rozvoj. In *Sborník z konference Rozvoj podnikavosti*. Ostrava: Vysoká škola podnikání, a.s., 2004.

- podnikání může být nástrojem široce pojaté sociální integrace
- podnikání přináší efekt v podobě vyšší zaměstnatelnosti
- podnikání je vhodným nástrojem seberealizace sociálních vrstev
- podnikání je prostředkem sociálně ekonomického rozvoje

I zcela nové dokumenty EU konstatují, že „přestože všeobecné podmínky jsou pro mladé lidi v Evropě dnes příznivé – svoboda a bezpečnost, prosperita, vyšší předpokládaná délka života – rostou obavy, že mnohým z nich se nedaří dobře. Vysoká míra dětské chudoby, špatný zdravotní stav, předčasné ukončování školní docházky a nezaměstnanost příliš mnoha mladých lidí poukazuje na potřebu přehodnotit investice, které Evropa do své mládeže vkládá.¹⁸ Nezaměstnanost mládeže ve věku 15-24 let je pro Evropu zásadní problém: Dnes dosahuje 17,4 % a představuje plýtvání lidským kapitálem. Nezaměstnanost mladých lidí přechází v dlouhodobou nezaměstnanost nebo neaktivitu. I když mezi hlavní důvody tohoto stavu patří nedostatek dovedností nebo vzdělání, v některých zemích kvůli makroekonomickým faktorům nebo institucím na trhu práce, které nejsou nakloněny nováčkům, a kvůli nesouladu mezi kvalifikací a požadavky trhu práce, dokonce i vysoce vzdělaní mladí lidé mají obtíže najít práci. Jedním z navrhovaných řešení zlepšujících přechod mladých lidí na trh práce je zavedení obecné zásady flexikurity, označující současně jistotu a flexibilitu¹⁹.

Dalším opatřením akcentovaným v uvedeném sdělení je „Podpora podnikání“. Apelativně znějící úvodní věta: „Evropa potřebuje více podnikatelů“. nenechává nikoho na pochybách, že „Rozvoj a osvojení podnika-

telského smýšlení pomocí vzdělávání a odborné přípravy jsou zásadní a mají proto velký význam“. Pouze 15 % pracujících v EU jsou zaměstnavatelé nebo osoby samostatně výdělečně činné a toto číslo u mladých lidí klesá až na 4,2 %. Komise proto vyzývá členské státy k *podpoře podnikatelského vzdělávání*, coby zásadní schopnosti, a ke zlepšení podmínek pro mladé podnikatele, např. cestou snazšího přístupu k financování malých a středních podniků.

Personální faktory

Výchova k podnikavosti, resp. podnikání v našich podmínkách dosud nemá dlouhou tradici a její provádění je mnohdy roztříštěné a nekoordinované. Významným atributem každé vědy je existence specifické vědní komunity, která se předmětem zkoumání zabývá. Závažnou okolností je skutečnost, že dosud nejsou cíleně na realizaci této edukační složky připravováni učitelé. Její realizace v praxi se často pohybuje ve dvou extrémních polohách: úspěšní podnikatelé většinou nemají časové, pedagogické a komunikační předpoklady pro úspěšnou výchovu k podnikání. Na druhé straně pedagogicky způsobilí učitelé obvykle nemají žádné nebo jen malé podnikatelské zkušenosti. Složka odborná a pedagogická tak nejsou vyvážené.

Problémy učitelských profesí jsou natolik významné, že i přes konstatování, že „zásadní podmínkou pro úspěch školy je vklad jejich zaměstnanců a učitelů“, je velkým problémem, nejen u nás, udržet ve škole zkušené učitele.²⁰ V zemích, pro které jsou k dispozici údaje, odchází většina učitelů ze své profese při první příležitosti. Bude tak poměrně obtížné zajistit, mobilitu učitelů mezi školou a podnikatelskou praxí nebo posilování škol učitelů s určitou podnikatelskou praxí.

Pedagogické faktory

Mezi rozhodující pedagogické důvody pěstování vědní disciplíny – didaktiky výchovy k podnikavosti patří zejména to, že v posledních letech vznikla poměr-

¹⁸ Sdělení Komise Podpora plnohodnotné účasti mladých lidí na vzdělávání, zaměstnanosti a ve společnosti. Brusel, 11. 9. 2007, 12772/07. KOM (2007)498 v konečném znění.

¹⁹ Sdělení k obecným zásadám flexikurity - větší počet a vyšší kvalita pracovních míst prostřednictvím flexibility a jistoty (27. 6. 2007, KOM 2007/359)

²⁰ Pracovní dokument útvarů Komise „Školy pro 21. století. Brusel 12. 7. 2007, 11808/07. SEC(2007)1009.

ně zřetelně vymezená oblast lidského konání, která vyžaduje výchovnou kultivaci. To vyústilo v řadě případů do více méně spontánního postupného zavádění vyučovacích předmětů na středních, vyšších odborných i vysokých školách. Nastal čas stanovit širší odbornou komunitou aktuální cílovou představu výchovy k podnikavosti a současně zkoumat a vyhodnocovat z tohoto pohledu kurikulární dokumenty všech relevantních součástí školského systému doma i v zahraničí (evaluační kurikula). Je rovněž žádoucí ve větším měřítku zobecňovat v praxi uskutečňované procesy spadající obsahově do rámce výchovy k podnikavosti, event. k podnikání (evaluační procesu), zhodnotit také současný stav rozvoje podnikavosti a podnikatelských kompetencí jedinců ve společnosti (tj. provést evaluační výsledků výchovy, resp. i nezájměrných vlivů na jedince v této oblasti). Na základě výše uvedených evaluačních procedur je možné rozpracovat další kategorie výchovy k podnikání v podobě jejich principů, výchovných a vzdělávacích metod, organizačních forem a materiálních didaktických prostředků a stanovit výstupní standardy nebo kritéria pro hodnocení efektů (i efektivity) výchovy k podnikání. v tomto směru již byly učiněny počáteční pokusy o zpracování základů této edukační složky a její didaktiky.^{21 22}

3. 2. NĚKTERÉ PŘEDPOKLADY ÚSPĚŠNOSTI PROCESU VÝCHOVY K PODNIKAVOSTI

Již nyní se ukazuje, že při konstruování systému výchovy k podnikavosti bude zapotřebí reflektovat určitá zjištění z dosavadní realizace této edukační komponenty²³.

Budování sítí

Rozvoj a využívání sítí je pro podnikatelský proces ústřední. Studenti musí dostat příležitost pochopit, které zdroje mohou být uvnitř jejich vlastní osobní sítě a je také důležité, že se studenti naučí a pochopí důležitost spolupráce s vnější společností za účelem získání informací, vytvoření kompetencí a nakládání s výzvami, kterým čelí ve školním prostředí.

Řešení problému

Řešení problému je důležitou metodou ve vzdělávání k podnikavosti. Procvičuje tvořivost a soběstačnost studentů. Čelit problémům nebo výzvám aktivním a kreativním způsobem také přispívá k více holistickému pohledu na svět a mohlo by to rozvinout schopnost studentů vidět důležité vztahy a souvislosti.

Projektově organizovaná práce

Prostřednictvím projektově organizované práce se studenti aktivně zúčastní společných prací. Získají tím dovednosti používat metody k řešení problémů svou vlastní práci, pomocí spolupráce s ostatními studenty. Získají také sociální kompetence, rozvinou své učební schopnosti a naučí se, jak své vlastní vědomosti rozšiřovat a také zažijí, jak důležitá je síť k řešení problémů a výzev. Práce na těchto projektech také rozvíjí kreativitu a schopnost studentů řešit problémy a čelit novým situacím a výzvám pozitivním přístupem.

Učení orientované na studenta

Studenti by měli být více zodpovědní za své vlastní vzdělání. Měli by dostat více příležitostí řídit své vlastní vzdělání. Měli by být motivováni k větší odpovědnosti za své vlastní učení. Tím, že budou více zahrnuti do učebních procesů, měli by pociťovat větší odpovědnosti za školní práci. Spolupráce uvnitř třídy a vně školy bude přirozenou cestou shromažďování důležitých informací a utváření si kompetencí. Koncepce pedagogického rozvoje podnikavosti chápe studenty jako aktivní součást vzdělávání.

²¹ MALACH, J., DURDA, L. *Didaktika podnikatelské výchovy*. Pedagogická fakulta OU, Ostrava, 2007.

²² MALACH, J. *Výchova k podnikavosti*. Pedagogická fakulta OU, Ostrava, 2008. ISBN 978-80-7368-552-2.

²³ MALACH, J. (red.) *Teach&ESPRIT. Rozvoj podnikavosti v přípravě učitelů odborného vzdělávání v evropských zemích. Příručka a materiály*. Ostrava : PdF OU, 2007, 113 stran. ISBN 978-80-7368-494-5.

3. 3. ZMĚNA ROLÍ ÚČASTNÍKŮ VZDĚLÁVÁNÍ

Účinná výchova k podnikavosti předpokládá pozměnění rolí subjektů a dalších aktérů edukace.

Učitel – facilitátor, motivační činitel a kouč

Ve škole, která je zaměřena na studenty, a ve škole, která se zaměřuje na rozvoj podnikavosti u studentů, je učitelova role rozdílná od role, kterou nazýváme rolí tradiční. Učitelova role se mění ze vzdělavatele stojícího před třídou na člověka, který spíše své studenty vede jako jeden z nich. Nejdůležitější součástí této role je radit a dávat kladnou zpětnou vazbu studentům při jejich aktivitách. Učitelé, kteří tímto způsobem pracují, nebudou poskytovat správné odpovědi, ale místo toho pomohou svým studentům najít správné otázky a pak jim pomohou objevit vědomosti a povedou je k posílení jejich dovedností a ke kladnému přístupu k učení. Na roli učitele jako organizátora, motivačního činitele a usnadňujícího činitele se bude zaměřovat pozornost ve škole rozvíjející podnikavost. Učitel by se zde měl soustředit na organizování a usnadňování učebních aktivit, motivování studentů k tomu, aby se aktivně zúčastnili vzdělávání a poté převzít roli poradce usměrňujícího studenty v různých činnostech. Tímto způsobem se rozvinou schopnosti jednání a chování studentů.

Výchova a vzdělávání rozvíjející podnikavost vyžaduje jiné vzdělávání učitelů a jejich akceptaci své nové role ve vzdělávání. Příslušnými otázkami se zabýval tým řešitelů projektu OP RLZ CZ. 04.1.03/3.2.15.2: Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji v letech 2006-2008²⁴, v jehož vedení autor působil.

Výčet **pedagogických rolí**, jak jej uspořádala Vašutová²⁵ (role poskytovatel poznatků a zkušeností, role poradce a podporovatel, role projektant a tvůrce, role

diagnostik a klinik, role reflektivní hodnotitel, role třídní a školní manažer, role socializační a kultivační model) byl autorem studie zpřesněn, akcentován i modifikován i na základě analýzy současných podmínek Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. 12. 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení²⁶, Návrhu dokumentu o zlepšování kvality vzdělávání učitelů²⁷ Rámcových vzdělávacích programů pro základní i odborné vzdělávání, ale také dokumentů regionálních (např. Kompetence pro trh práce)²⁸ a analýzy kvality lidských zdrojů²⁹:

1. Název první z rolí („poskytovatel poznatků zkušeností“) se navrhuje pozměnit na „zprostředkovatel poznání žáků“ s větší akcentací potřeby jejich motivace učitelem.
2. V roli „Poradce a podporovatel“ se více akcentuje ovlivňování oblasti *profesního rozvoje a kariérového růstu*, a orientace v regionálním i evropském trhu práce. V regionu Moravskoslezského kraje šlo konkrétně o požadavek utváření tří dosti absentujících kompetencí pracovních nazvaných „samostatnost“, „výkonnost“ a „aktivní přístup“.
3. Do role „třídní a školní manažer“ by vhodně zapadala velmi žádoucí oblast rozvoje klíčové kompetence „smysl pro iniciativu a podnikavost“ jak u samotných učitelů, tak zajisté i žáků všech stupňů škol. Také se jeví vhodné více zdůraznit roli učitele jako *vedoucího týmu*, který umožňuje žákům rozpoznat své dispozice k zastávání skupinových rolí a k efektivní týmové spolupráci.

²⁶ Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince o klíčových schopnostech pro celoživotní učení. (2006/962/ES).

²⁷ Návrh závěrů rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o zlepšování vzdělávání učitelů. Brusel 26. 10. 2007 14413/07. EDUC 180.

²⁸ Kompetence pro trh práce, 2008. URL: <www.mamenato.cz>

²⁹ Malach, J. Proměny rolí učitele v kontextu sociálně ekonomického vývoje regionu. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji*. Rožnov, 29.-30.4.2008. Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, str. 35-47. ISBN 978-80-7368-517-1.

²⁴ Projekt opatření 3.3.2 OP RLZ č. CZ. 04.1.03/3.2.15.2: Nová role učitele- budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji (2006 – 2008), řešitel Ostravská univerzita v Ostravě.

²⁵ VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.

4. V charakteristice role učitele jako socializačního a kultivačního modelu zmíněný region vyžaduje dosáhnout takových vlastností budoucích odborníků, jakými jsou „flexibilita“ a „schopnost efektivní komunikace,“ které zahrnují mj. schopnost „dobře se prezentovat“ na trhu práce. Postrádáme zde také odraz „evropské dimenze edukace“ a rovněž pozornost působení (subrolí) učitele v kvalitě mediálního rozvoje žáků.
5. Dokonce je možné diskutovat návrh, zda nevyčlenit samostatnou roli „průvodce světem práce a podnikání“, která by při akceptaci tohoto návrhu zahrнула mnohé z výše uvedených námětů na doplnění stávajících rolí. Zahrнула by také nově subrolí učitelů v pěstování požadovaného stylu života (nebo kvality života), který by zohledňoval i takové fenomény jako je „trvale udržitelný rozvoj“³⁰ nebo „globální problémy lidstva“. Podnikavost nebo podnikatelské aktivity by měly trvale udržitelný rozvoj a respektovat a inovacemi podporovat.
6. Učitelé by měli být **iniciátoři a propagátoři ideje celoživotního vzdělávání**, realizovaného mj. také v podmínkách všech stupňů škol. Školy se budou muset více otevřít veřejnosti a učitelé prací s dospělými mohou využít svých odborných kvalit a školy svých volných personálních, prostorových i technických kapacit.
7. Učitelé by v rámci „role socializační a kultivační model“ měli jít příkladem při všestranných a efektivních **aplikacích digitálních technologií, zvl. ICT**, které jsou považovány za klíčovou kompetenci.

Uvedené návrhy platné pro dotčený region mohou být s jistými modifikacemi podnětné i v národním měřítku. Základním smyslem úvah o proměně rolí současných i budoucích učitelů však je iniciovat změny v jejich pregraduální i postgraduální přípravě, které by vedly k jejich „osobnostní proměně“ ve smyslu zvýšení jejich iniciativnosti, tvořivosti i samotné podnikavosti. S velkou pravděpodobností bude platit předpoklad o významné

korelaci mezi „mírou podnikavosti“ učitele a „mírou podnikavosti“ jeho žáků či studentů škol středních nebo vysokých. Dostupný test kompetence k podnikavosti, který ukáže, jak si v tomto směru stojíme, může být vhodným počátkem naší vnitřní proměny.³¹

Role studenta

Studenti by se měli stát více a více aktivními součástmi procesu vzdělávání. Neměli by primárně přijímat vědomosti posloucháním učitele, ale měli by rozvíjet své schopnosti prostřednictvím aktivní účasti na učebních činnostech organizovaných učitelem. Učení se děláním (*learning by doing*) kombinované s reflexí by mělo být hlavním způsobem, jak zvyšovat jejich kompetence. Mnoho z učebních aktivit by také mělo zahrnovat lokální sociální prostředí. Projektově organizovaná práce, učení založené na řešení problémů, při němž se studenti účastní na plánování výuky, je bude aktivovat ke zvyšování jejich znalostí, dovedností a postojů. Tímto způsobem se žáci budou připravovat život, ne na školu.

Role zřizovatelů a ředitelů škol

Je velice důležité, aby vzdělávací instituce měly oprávnění a motivaci pracovat v podnikatelské sféře. Představitelé škol musí být schopni podpořit a motivovat učitele, aby byl dobrými vzory a šířiteli podnikatelských znalostí. Představitelé škol by taky na sebe měli vzít iniciativu spolupracovat se soukromým sektorem a jinými organizacemi ve společnosti a tím podporovat učitele k rozvoji partnerských dohod s podniky. Učitelé by si měli být jisti, že je představitelé školy budou podporovat ve spolupráci a partnerstvích s organizacemi vně školy. Postoje představitelů školy jsou nesmírně důležité k vytvoření podnikatelské kultury v jejich školách. Sami si také musí osvojit kompetence a proniknout do podnikání a dát také učitelům možnosti udělat to samé. Reprezentanti škol se také musí více zajímat o otázky spojené s podnikavostí nebo podnikáním v plánech a řídicích dokumentech.

³⁰ Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015). URL: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/JC_SVUR.doc>

³¹ URL: <<http://www.mamenato.cz/www/index.php?id=37&testID=3>>

3. 4. DIDAKTIKA VÝCHOVY K PODNIKAVOSTI

Předchozí argumentace a analýzy měly za cíl připravit příznivou situaci pro předložení návrhu na zavedení kategoriálního systému didaktiky výchovy k podnikavosti.

V **základním pojetí disciplíny** lze konstatovat, že didaktika výchovy k podnikavosti může formulovat specifické cíle disciplíny naplňované pomocí různého kurikula, navrhovat využívání vhodných didaktických metod, organizačních forem a materiálních didaktických prostředků. Může mít specifické výsledky a hlavní subjektivní činitele. Kategoriální systém bude zpřesňován a současně s utvářením pojmového aparátu disciplíny. Nejedná se o konkrétní předmětovou didaktiku na určitém stupni a typu školy. Ty by mohly být později rozpracovány podle potřeb jednotlivých škol a vzdělávacích institucí. Jedná se o širší pohled, zobecnění zásad, metod, forem a prostředků, směřujících k prosazení nezbytných změn ve vzdělávání v oblasti rozvoje podnikavosti, tvořivosti a inovativnosti.

K formulaci cíle výchovy k podnikavosti lze dospět analýzou národních i zahraničních dokumentů i výsledků. Cílem výchovy k podnikání je zajistit, aby (se, si) žáci a studenti

- rozvinuli vlastní tvořivost,
- osvojili schopnosti vyhledávat a využívat příležitosti a nést s tím spojená rizika,
- osvojili inovativní přístup k řešení životních úkolů a využívali přitom znalostí projektového řízení,
- naučili pracovat v týmu a pro tým,
- zvýšili odpovědnost za vlastní život i pracovní kariéru,
- osvojili specifické znalosti o podnikání (již výběrově).

Rozvoj obecných schopností a dovedností, jež tvoří základ kompetence „smysl pro iniciativu podnikavost, je podle úrovně vzdělávání doplňován osvojováním specifictějších znalostí o podnikání. Větší důraz na koncept „odpovědného podnikání“ přispěje k tomu, že se

nabídka kariéry v podnikání stane lákavější. Přestože se všichni mladí lidé, kteří si osvojí „podnikatelské schopnosti“ (kompetence) nestanou podnikateli, existují důkazy o tom, že přibližně 20 % účastníků studentských mini-podniků resp. fiktivních firem na středních školách si po dokončení svého vzdělání založí vlastní firmu.³²

Obsahem výchovy k podnikavosti bude učivo, podmiňující dosažení podnikavosti jako je umění využít příležitosti, zdravě riskovat, houževnatě postupovat, osvojení základních poznatků o podnikání, ekonomice a řízení, získání schopnosti založit podnik. Rozdíly budou v obecném a profesním zaměření. Konstrukce obsahu bude respektovat komponenty uvedené na obrázku 1.

Metody výchovy k podnikání budou specifické především proto, že osvojování dovedností, postojů a schopností bude dosahováno v kooperaci s firmami a institucemi. Musí převažovat aktivizační metody, zejména problémové, případové, inscenační a projektové a ekonomické hry. Produktivní je zakládání a vedení fiktivních nebo studentských firem. Je zapotřebí mnoho vykonat pro stanovení vhodných metod hodnocení pokroku žáků a studentů při formování jejich kompetence k inovaci a podnikavosti, což je víceméně problémem týkajícím se všech ostatních klíčových kompetencí. Zdá se, že současný systém klasifikace obdobný na všech stupních škol, včetně vysokých, neumožní s dostatečnou validitou a reliabilitou stav rozvoje této kompetence průběžně ani finálně zhodnotit.

Formy výchovy k podnikání budou charakterizovány individuálním přístupem, výukovým prostředím v reálných výrobních, sociálních podmínkách, polytematičností a značným uplatněním všech druhů praxí.

V procesu výchovy k podnikání je vhodná aplikace **materiálních didaktických prostředků**, které umožní získávání informací o světě a osobnostech podnikání, jako jsou všechna média, včetně internetu a jeho databází nebo videozáznamy.

³² Plnění lisabonského programu Společenství: Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství. Brusel 13.2.2006. KOM (2006) 33 v konečném znění.

4. VYSOKÉ ŠKOLY A VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI

Otázky rozvoje podnikavosti a podnikání v sektoru vysokých škol se objevují v několika již zmíněných dokumentech EU i v národních koncepcích.

V již uvedeném dokumentu **Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství**³³ je v kapitole „Podnikání v rámci vysokoškolského vzdělávání“ ve dvou bodech konstatováno, že 1. „Univerzity a technické instituty by měly začlenit podnikání mezi důležité součásti vzdělávacích programů, rozložit je do různých předmětů a požadovat po studentech, aby se do kurzů podnikání zapisovali, či je k tomu povzbuzovat. 2. Spojení podnikatelského přístupu a schopností s vynikající kvalitou vědeckých a technických oborů by studentům a výzkumným pracovníkům mělo umožnit lépe uplatnit jejich nápady a nově vyvinuté technologie.“ Začlenění podnikání do různých předmětů studijních programů by mělo zvýšit hodnotu všech kurzů ukončených získáním akademického titulu.

Agenda z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání³⁴ v části D **Podnikatelské aktivity ve školách a na vyšším stupni vzdělávání** se v několika z celkem 15 doporučení zabývá rolí vysokých škol. Uvedeme vybrané:

Součástí konečného hodnocení programu nebo kurzu v podnikání by měl být **test podnikatelských schopností studentů** a možnost získání certifikátu („podnikatelského řidičského průkazu“), který by potvrzoval osvojení těchto dovedností.

Propojení studentů s konkrétními společnostmi a obchodníky za účelem zajištění úzké spolupráce se skutečnou obchodní praxí. Mohlo by jít např. o provozování malé virtuální firmy nebo simulaci obchodního plánu.

Umožnit a podporovat spontánní iniciativy studentských spolků, které se např. snaží navázat kontakt se světem obchodu a zapojovat studenty do práce na podnikatelských projektech. Uznávat a odměňovat čas, který studenti těmto činnostem věnují, formou kreditů.

Zapojovat absolventy do činností ve škole/na univerzitě a přímo ve školní učebně (například absolventy, kteří si založili vlastní firmu).

Vzdělávací zařízení vyššího stupně by měla zařadit podnikání do různých předmětů studijních programů. Takové zařazení může dodat hodnotu všem typům diplomového studia (nejen technickým a vědeckým, ale i humanitním a tvůrčím oborům). Všechny fakulty/odvětví by měly rozvinout takové možnosti, aby si studenti na všech stupních mohli podnikání vyzkoušet.

Na vyšších stupních by se **podnikatelé měli účastnit výuky a studenty přímo zapojit do podnikatelských projektů.** Používání aktivních vyučovacích metod je oproti tradičním metodám komplikovanější. Při učebním procesu to od studentů vyžaduje zapojení vlastních pocitů a emocí. Pedagogové musí proto být schopni vybudovat otevřené prostředí, v němž studenti získají potřebné sebevědomí a odváží se riskovat.

Při vyučování na vyšších stupních by se mělo využít **více evropských případových studií.** Účinnou metodou je práce ve skupinách na konkrétních případech, neboť zlepšuje porozumění skutečným problémům týkajícím se podnikání a zapojuje studenty do hledání řešení konkrétních problémů.

Dodat podnikání univerzitní vážnost: zavést kvalitní výzkumné a doktorandské programy v podnikání za účelem vytvoření „kritického množství“ budoucích učitelů se specifickými schopnostmi.

Povzbuzovat studenty, absolventy a výzkumné pracovníky, aby své realizovatelné nápady převedli do firemní praxe, a poskytovat jim podporu v rámci vlastní instituce (počáteční podpora, financování, poradenství atd.)

Oslo nebylo k pořádání konference zřejmě vybráno náhodně, neboť výchova k podnikavosti je v této

³³ Plnění lisabonského programu Společenství: Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství. Brusel 13.2.2006. KOM (2006) 33 v konečném znění, str. 9.

³⁴ Agenda z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání v Evropě. URL: <http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/oslo.htm>

zemi programově rozvíjena a realizována spoluprací několika resortů, včetně školství.³⁵

Že je podnikavost žádoucí také ve vědě a výzkumu svědčí také nová **Zelená kniha výzkumu, vývoje a inovací v České republice**³⁶, zpracovaná v lednu 2008. v textu je konstatováno, že „Podpora podnikatelského ducha a příslušných dovedností ve výzkumné komunitě může přispět ke snížení kulturních rozdílů mezi veřejným výzkumem a podnikovou sférou. Je nutné zlepšit podnikatelské vzdělání, řízení duševního vlastnictví i vzdělávání zaměřené na založení a řízení podniku. Pozitivně se též může projevit horizontální mobilita mezi veřejným sektorem a podniky i systém hodnocení a finančního odměňování pracovníků.“

Hlavním cílem Zelené knihy, kterou vytvořilo Technologické centrum Akademie věd ČR, je na základě uceleného zhodnocení situace ve výzkumu, vývoji a inovacích v České republice v mezinárodním kontextu iniciovat širokou národní odbornou diskusi v klíčových tematických oblastech. Zelená kniha pro tuto diskusi formuluje řadu otázek a témat a jejím vyústěním bude příprava Bílé knihy výzkumu vývoje a inovací v ČR. Bílá kniha bude již obsahovat návrhy konkrétních opatření k odstranění bariér rozvoje inovace založené konkurenceschopnosti České republiky a vytvoří věcné podklady pro rozhodování decizní sféry a formulaci strategických dokumentů výzkumu, vývoje a inovací včetně zmíněných politik.

Bílá kniha terciárního vzdělávání (verze 2008)³⁷ navazuje na zprávu o stavu českého vysokého školství připravenou experty OECD (**Tematické hod-**

nocení terciárního vzdělávání v České republice³⁸, která identifikovala hlavní problémy, před kterými vysoké školství v ČR stojí a v hrubých obrysech též doporučila některé reformní kroky. Za hlavní překážky terciárního vzdělávání v současném systému jeho řízení a správy považuje studie těžkopádnost centrální správy i jednotlivých institucí, jejich neschopnost reagovat adekvátně na potřeby vnějších aktérů, identifikuje nízkou schopnost úspěšné realizace přijaté institucionální strategie. Mezi další slabiny patří nízká adaptabilita na změny ve vnějším prostředí např. v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, který není v souladu se strategickými potřebami regionů a celé ČR a nemá světovou úroveň. Mezery jsou v naplňování tzv. třetí role, kdy externí aktéři vnášejí změny v systému směrem k větší flexibilitě, otevřenosti a inovativnosti. Stávající systém však vylučuje plnohodnotné zařazení vysoce kvalifikovaných odborníků z praxe nebo ze zahraničí do akademické kvalifikační hierarchie.

Jsou navrhovány i konkrétní parametry, které by mohly navodit pozitivní změny, zejména:

- a) podíl tvůrčí činnosti financované ze soukromých zdrojů na celkovém rozsahu podpory tvůrčí činnosti;
- b) podíl pedagogických pracovníků s praxí mimo vysoké školy (alespoň 3 roky);
- c) rozsah praxe studentů (procento kreditové hodnoty ve studijních programech);
- d) spolupráce s výrobní sférou;
- e) uplatnitelnost absolventů na trhu práce.

Z hlediska rozvoje výzkumu, vývoje a inovací je klíčové změnit v systému terciárního vzdělávání zákonné úpravy i běžnou praxi v následujících oblastech: a) navázání institucionálního financování

³⁵ See opportunities and make them work! – strategy for entrepreneurship in education 2004-2008. (2003). Ministry of Trade and Industry. Ministry of Education and Research. Ministry of Local Government and Regional Development.

³⁶ Zelená kniha výzkumu, vývoje a inovací v České republice. Dostupné na: <http://forum.tc.cz/>

³⁷ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. První verze určená k veřejné diskusi. Praha, květen 2008. Dostupné na: http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/BK_k_diskusi_tisk.pdf.

³⁸ Tematické hodnocení terciárního vzdělávání České republiky. Zpráva hodnotitelů. Praha, listopad 2006. Dostupné na: http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/OECD_Country_Note_CZ_cek.pdf

na výsledky ve výzkumu a vývoji (včetně změn v oblasti doktorského studia) při zachování (a dalším rozšíření) možností účelového financování, aby nebyl konzervován současný stav a uzavřena cesta k financování nových výzkumných týmů a institucí; b) změna kvalifikačních rámců v terciárním vzdělávání, aby byla podpořena akademická mobilita, včasná mezigenerační obměna a účast odborníků z praxe (včetně praxe ve výzkumných institucích mimo sektor vysokých škol a praxe v zahraničí); c) zvýšení mezisektorové mobility a *podpora akademické podnikavosti*.

Na základě analýzy dokumentů a koncepcí se ukazuje, že problém angažovanosti vysokých škol v oblasti výchovy k podnikavosti lze kategorizovat do několika subsystémů, a sice na:

- a) subsystém výchovy k podnikavosti všech studentů vysokých škol,
- b) subsystém výchovy k podnikavosti jako součásti přípravy budoucích podnikatelů na příslušně specializovaných vysokých školách nebo fakultách,
- c) subsystém vědy o podnikavosti a podnikání,
- d) subsystém přípravy učitelů a lektorů na realizaci výchovy k podnikavosti nižších stupňů škol a ve vzdělávacích zařízeních pro dospělé,
- e) na subsystém vědy o výchově k podnikavosti v její složce teoretické (teorie podnikatelské výchovy) i praktické (metodika podnikatelské výchovy) s možnou a účelnou integrací do podoby nově zaváděné didaktiky výchovy k podnikání,
- f) subsystém přípravy akademických pracovníků na zavedení praxe „podnikavých vysokých škol“.

Vyčleněné subsystémy budou stručně popsány z hlediska jejich možných funkce a jejich praktického naplnění. Všechny uvedené subsystémy jsou ve vzájemně se ovlivňujícím vztahu a jejich relativní oddělování pouze umožňuje hlouběji je zkoumat a ovlivňovat.

4. 1. VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI VŠECH STUDENTŮ VYSOKÝCH ŠKOL

Uvedený subsystém byl v rámci cílech a představ staven využitím Agendy z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání. V evropských dokumentech je vnímán problém nedostatečné přípravy mladých lidí na nové prostředí trhu práce. V této situaci je pak vhodné sledovat nejen uplatnění absolventů na trhu práce, ale také realizovat reflexivní studie zaměřené na hodnocení svého vysokoškolského studia samotnými absolventy.

Názory studentů na jejich vlastní vysokoškolskou přípravu dlouhodobě sleduje výzkumný tým Masarykovy univerzity. V poslední etapě výzkumu se zřetelně projevuje hlavně potřeba těsnější spolupráce s praxí³⁹, která je nezbytnou součástí přípravy k podnikání.

I když se jedná pouze o jednu univerzitu, byť druhou největší v ČR, upozorňují studenti velmi výrazně a opakovaně na nedostatek vazby studia s praxí. Časová řada ukazuje, že se situace v průběhu dvanácti let významně nelepší, ale spíše zhoršuje a přílišnou teoretičnost studia uvádějí téměř tři čtvrtiny respondentů.

Při studiu se studenti setkávají s učiteli, u nichž cítí nedostatek odbornosti. Tato situace se sice zlepšuje, přesto v roce 2007 skoro pětinu studentů univerzity sdílí tento názor. Značná část studentů si pravidelně nebo poměrně často přivydělává. Jejich počet se zvyšuje a v roce 2007 činil 57,1 %. To se mnohdy považuje za jakousi náhradu za řízenou praxi.

Velmi pozoruhodné je zjištění, že výsledky studia nekorelují s nástupními platy. Nejlepší absolventi univerzity s prospěchem do 1,5 dostali nástupní platy jen 16 524 Kč, jejich kolegové s prospěchem 1,51–2,5 získali 19 051 Kč, absolventi s nejslabším prospěchem, horším než 2,51 nastoupili práci s platem 27 000 Kč. I to ukazuje na potřebu hodnotit výsledky nejen teoretických, ale i praktických disciplín.

³⁹ NEKUDA, J. *Ukončení studia na Masarykově univerzitě – ohlédnutí a perspektiva 2007* Brno: Masarykova univerzita, 2007.

Tabulka č. 1: Dlouhodobý průběh hodnocení studia absolventy osmi fakult Masarykovy univerzity v Brně

Hodnocení studia – všichni absolventi.	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2004	2006	2007
Návratnost odpovědí v r. 2007 63,4 %									
Studium bylo „orientováno až příliš teoreticky“ N 1122	72,2	70,8	71,7	74,3	76,3	76,5	76,5	71,2	74,0
Setkali jste se s učiteli, jejichž odborná úroveň neodpovídala VŠ (občas + poměrně často)? N1061	30,8	30,7	27,6	30,9	30,6	26,6	25,4	17,9	19,3
Bylo možné získat dané vzdělání za kratší dobu (studium mohlo být o 1 + o 2 semestry kratší) N 1105	24,5	28,6	21,9	24,5	20,4	21,2	25,3	22,8	31,4
Z hlediska vynaloženého úsilí bylo studium (velice náročné + poměrně náročné) N 1061	66,1	65,2	66,0	42,9	50,5	49,8	45,1	50,3	54,2
Přivydělávali si studenti vlastní práci během studia (pracoval(a) pravidelně + poměrně často)? N 1122	–	–	45,0	46,9	53,5	52,6	61,2	44,2	57,1

I když zmíněné vybrané údaje z výzkumu bereme s rezervou, přesto ukazují na nezbytnost změn, reálnou potřebu provázanosti výuky s poznatky z praktického prostředí

4. 2. VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI JAKO SOUČÁSTI PŘÍPRAVY BUDOUCÍCH PODNIKATELŮ

Výchova podnikavosti rámci přípravy budoucích podnikatelů je realizována na specializovaných katedrách nebo fakultách vysokých škol (např. na Fakultě podnikatelské Vysokého učení technického v Brně, na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné Slezské univerzity v Opavě, na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně a dalších vysokých školách nebo na specializovaných vysokých školách, např. na Vysoké škole podnikání, a.s., Ostrava nebo na Brno International Business School, a.s. Výchova k podnikavosti je klíčovou součástí profilu absolventa a je realizována v mnoha kurzech, na praxích i v rámci přípravy závěrečných prací všech stupňů studia.

Pomineme-li řadu úskalí realizace programů zaměřených na vzdělávání podnikatelů, tak jejich

největší slabinou, podle konstatování nedávno publikovaných hodnotících zpráv Akreditační komise ze dvou vysokých škol v ČR, je personální zabezpečení vzdělávání interními habilitovanými pracovníky s plným pracovním úvazkem současně realizujících vědecko-výzkumnou činnost.^{40,41} Kvalitně vyučující externí odborníci z praxe mnohdy nemají zájem ani motivaci podstupovat z jejich pohledu formální procedury habilitačních řízení, a spíše výjimečně řízení ke jmenování profesorem, nebo provádět výzkumnou činnost. V dnešních podmínkách již poněkud konzervativní model získávání vyšších kvalifikačních stupňů na vysokých školách bude žádoucí i s ohledem na tuto skutečnost přehodnotit.

⁴⁰ Zpráva Akreditační komise o hodnocení Vysoké školy podnikání, a.s., Ostrava, červen 2008, URL: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/akak/hodnoceni_vs/hodnoceni_vsp_ostava_2008.doc>

⁴¹ Zpráva Akreditační komise o hodnocení Fakulty podnikatelské Vysokého učení technického v Brně, červen 2008. URL: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/akak/hodnoceni_vs/hodnoceni_fp_vut_2008.doc>

4. 3. ROZVOJ VĚD O PODNIKAVOSTI A PODNIKÁNÍ

Současně s realizací studijních programů realizují vysoké školy vědeckou výzkumnou činnost zaměřenou na zkoumání otázek podnikavosti a podnikání. Příkladem mohou být publikace podporující rozvoj podnikání (např. *Malach, A. a kol. Jak podnikat po vstupu do EU*⁴²) nebo pořádané konference o podnikavosti rozvoji a podpoře podnikání (např. *Jünger, J. (ed).*⁴³ ⁴⁴Podnikavost a její rozvoj a Podnikavost-přirozená součást vzdělávacího procesu, Konkurenceschopnost podniků⁴⁵, Evropské fórum podnikání⁴⁶ aj.

4. 4. PŘÍPRAVA UČITELŮ A LEKTORŮ NA REALIZACI VÝCHOVY K PODNIKAVOSTI NA NIŽŠÍCH STUPNÍCH ŠKOL A VE VZDĚLÁVACÍCH ZAŘÍZENÍCH PRO DOSPĚLÉ

V Agendě z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání v Evropě jsou výstižně shrnuty požadavky na přípravu učitelů pro realizaci výchovy k podnikání a podmínky pro jejich aktivity v tomto směru. V části **C Podpora učitelů a pedagogů je doporučováno:**

I Poskytnutí specifického školení učitelům v podnikání je otázkou celkové politiky a mělo by souviset s reformami celostátních osnov. Orgány zodpovědné za vzdělávání by měly s učiteli hovořit jejich vlastním jazykem a vysvětlit jim, proč je podnikání klíčová schopnost pro všechny a jak mohou patřičné metody a aktivity přinést více dynamiky a inovace do různých kurzů.

I Přijetí inovačních metod při školení učitelů v podnikání. Metody mohou obsahovat případové studie a další interaktivní metody, například zapojení učitelů do konkrétní činnosti na skutečných podnikových projektech, případně vlastní provoz malé firmy. Díky praktickým zkušenostem budou učitelé tyto metody účinněji využívat při práci se studenty.

I Zahájení pobídek na úrovni škol, aby učitelé mohli vyučovat podnikání, například založením fondů pro rozvoj zaměstnanců, dále uznáním a odměňováním zapojení učitelů do činností vyžadujících použití nových pedagogických metod a nezdědka i výjimečného úsilí.

I Zahájení inovační činnosti evropského rozměru v oblasti školení učitelů v podnikání podporované v rámci programu Společenství pro celoživotní učení.

I Podpora mobility pedagogů v rámci Evropy, zvláště na vyšších stupních vzdělávání v rámci programu Společenství pro celoživotní učení a/ nebo dalších nástrojů vytvořených přímo za tímto účelem. Evropa potřebuje větší mobilitu a výměnu zkušeností, nejen v rámci univerzit, ale také mezi akademickou obcí a světem obchodu. Je třeba vyvinout programy, které pedagogům umožní trávit čas v dalších institucích a/nebo v soukromém sektoru a pomohou jim skutečně se angažovat, učit a rozvíjet. Evropa se potřebuje více dělit o znalosti a osvědčené postupy napříč odvětvími a jednotlivými státy.

⁴² MALACH, A. a kol. *Jak podnikat po vstupu do Evropské unie*. Praha : Grada Publishing, 2005, s. 283-348. ISBN 80-247-0906-6.

⁴³ JÜNGER, J. *Podnikavost a její rozvoj*. In *Sborník z konference Rozvoj podnikavosti*. Ostrava: Vysoká škola podnikání, a.s., 2004.

⁴⁴ JÜNGER, J. *Podnikavost a možnosti její výuky*. In *Sborník z konference Podnikavost – přirozená součást vzdělávacího procesu*. Ostrava : Vysoká škola podnikání, a.s. 2005, ISBN 80-686764-30-3. s. 11-18.

⁴⁵ BLAŽEK, L. (ed.) *Konkurenceschopnost podniků*. *Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity*, Brno 2008, 1. a 2 díl. ISBN 978-80-210-4521-7.

⁴⁶ *Sborník konference Evropské fórum podnikatelů* 2005. Praha 22. 9. 2005. 9 s. ISBN 80-86883-53-1.

Teach&ESPRIT. Rozvoj podnikavosti v přípravě učitelů odborného vzdělávání v evropských zemích

Významnou aktivitou v uvedené oblasti podporovanou evropskými zdroji bylo řešení projektu Comenius 2.1. Teach@ESPRIT Developing Entrepreneurial Spirit In European Teacher Training for Vocational Education v letech 2004-2007 Centrem dalšího vzdělávání Pedagogické fakulty Ostravské univerzity. Ve spolupráci s kolegy z Německa, Norska a Kypru byl v rámci projektu připraven návrh modulového

kurzu přípravy učitelů odborných škol na realizaci výchovy k podnikání.⁴⁷

Délka vyvinutého kurzu je zhruba 90 hodin, a to znamená okolo 3 ECTS. Jeden modul se obvykle skládá z 5 – 15 ECTS ve studijním programu, takže 3 ECTS nemohou být považovány za nic více, než za část nebo prvek modulu.

Každá ze evropských zemí má samozřejmě možnost využít výsledků práce řešitelského týmu. Může se rozhodnout, zda chce implementovat kurz jako část některých nebo více studijních programů.

Český tým byl pověřen přípravou modulu Úvod do podnikání, který byl ověřován v pilotních kurzech v rámci vzdělávání učitelů odborných předmětů na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. Ohlas studentů – učitelů z praxe byl pozitivní a modul byl zařazen do programu studia na další období.

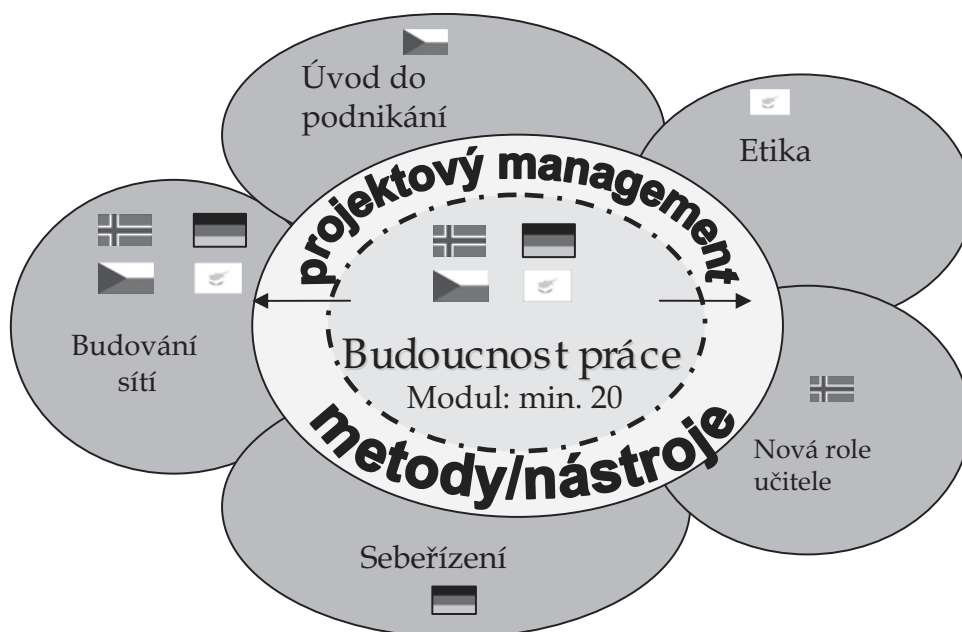
Podnikatelská výchova v přípravě učitelů středních odborných škol

V jisté návaznosti a částečně souběžně s projektem Comenius byl Ostravskou univerzitou v Ostravě s partnerstvím Vysoké školy podnikání v Ostravě řešen v letech 2007 až 2008 projekt OP RLZ uvedeného názvu.

Cílem projektu byly analýza a úprava studia Učitelství odborných předmětů směřující k rozšíření kompetencí posluchačů v oblasti podnikavosti a podnikání po odborné a metodologické stránce.

⁴⁷ Malach, J. (red.) Teach&ESPRIT. *Rozvoj podnikavosti v přípravě učitelů odborného vzdělávání v evropských zemích. Příručka a materiály.* Ostrava : PdF OU, 2007, 113 stran. ISBN 978-80-7368-494-5.

Obrázek č. 2: Schéma kurzu pro přípravu učitelů středních škol k podnikavosti (Vlajky ukazují na příslušnost zpracovatelů jednotlivých modulů k zemím jejich původu)

Konkrétně šlo o:

- vypracování návrhu inovace výuky Učitelství odborných předmětů v oblasti výuky podnikavosti; jeho ověření a zavedení do výuky Ostravské univerzity formou vytvoření modulu výuky podnikavosti a vhodného studijního prostředí v e-learningové podobě
- zpracování do podoby kurikula nového odborného předmětu, konkrétně zaměřeného na výuku podnikání a obsahující nácvik problematiky jednotlivými studenty založením fiktivních firem
- vytvoření eLearningového programu, umožňujícího distanční formu studia podnikavosti souběžně s prezenční výukou
- ověření navržené změny ve výuce a provedení úprav učebních plánů Ostravské univerzity v Ostravě
- návrh a vypracování modulu výuky podnikavosti využitelného i v ostatních pedagogických oborech vyučovaných na Ostravské univerzitě v Ostravě.

Studenti po absolvování modulu podnikavosti budou mít rozšířené kompetence v oblasti komunikace, logiky, tvořivosti, schopnosti vést, motivovat, v oblasti týmové práce, práce s informacemi a modul bude přínosem pro jejich činnost na školách všech stupňů

Byl připraven vzdělávací modul oceněný 12 kreditů a složený z předmětů Aktuální problémy trhu práce, Management a podnikání, Environmentální aspekty podnikání a Didaktika podnikatelské výchovy. Pro všech předměty byly vypracovány a pilotně ověřeny příslušné studijní opory. V přípravě učitelů odborných předmětů bude studijní modul plně začleněn mezi předměty studijního oboru.

4. 5. ROZVOJ VĚDY O VÝCHOVĚ K PODNIKAVOSTI

Opět v návaznosti na přípravu učitelů a lektorů je zapotřebí hlouběji a cíleněji rozpracovávat Didaktiku výchovy k podnikání. Autor studie při řešení uve-

dených projektů naznačil možné přístupy k jejímu rozvoji přípravou pracovních verzí textů *Výchova k podnikání a Didaktika podnikatelské výchovy* (spolu s L. Durdou) (viz poznámky výše) a dalšími studii. ^{48 49}

4. 6. PŘÍPRAVA AKADEMICKÝCH PRACOVNÍKŮ NA ZAVEDENÍ PRAXE „PODNIKAVÝCH VYSOKÝCH ŠKOL“

Od akademických pracovníků v řídicích funkcích se v budoucnu očekávají i komerční dovednosti. Mezi akademickými pracovníky ve znalostní společnosti musí být v čím dál větší míře nejen skuteční experti ve svém oboru, ale také manažeři projektů disponující vynikajícími organizačními a komunikačními schopnostmi, které jim následně umožní nejenom rychle a efektivně „prodat“ výsledky své práce, ale také pro svou budoucí výzkumnou činnost nacházet další partnery, a to zejména ze soukromé sféry. V této souvislosti se počítá s intervencemi v Operačním programu Výzkum a vývoj pro inovace včetně potřebného propojení podpořených excelentních pracovišť na vzdělávací činnost. Přímá intervence státu se předpokládá při vzniku a financování několika excelentních center aplikačně orientovaného výzkumu zahrnující základní výzkum, transfer výsledků i přímou účast komerčních partnerů.

Uvažuje se, že širší možnosti by měla nabídnout oblast intervence 2.4 Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Při tom se navrhuje, aby daňový poplatník (právnícká osoba) měl mít možnost pro podporu realizace projektů výzkumu a vývoje uplatnit odpočet od základu daně z příjmů, a to maximálně do výše násobku (určené části) skutečně vynaložených nákladů na realizaci projektů výzkumu a vývoje a platné sazby daně v příslušném

⁴⁸ MALACH, J. Preparation of Secondary School Teachers for a New Role in the Field of Entrepreneurial Education. In *Sborník referátů z mezinárodní konference Edukacja w społeczeństwie wiedzy*. Uniwersytet Śląski Katowice, Katowice 25.-26. 9. 2006, str. 28-29. ISBN 978-83-61061-24-3.

⁴⁹ MALACH, J. Preparation of Secondary School Teachers for a New Role in the Field of Entrepreneurial Education. *The New Educational Review*, 2006, vol. 10, No. 3-4, s. 203-218.

zdaňovacím období v kombinaci s násobkem přírůstků nákladů na výzkum a vývoj oproti stanovenému časovému okamžiku, a poté ve srovnání s předchozím zdaňovacím obdobím. Daňově bude také zvýhodněn nakupovaný výzkum od vysokých škol. Důraz bude kladen rovněž na skutečnost, jestli majetek vytvořený výzkumem a vývojem a související výnosy jsou alokovány na území České republiky. Je pravděpodobné, že aplikací zmíněných návrhů lze očekávat velice pozitivní dopad na naplňování Lisabonské agendy v České republice.

Klíčové aktivity v této oblasti vystihla pasáž z Bílé knihy terciárního vzdělávání, které podnikavost samotných vysokých a škol a jejich součástí podněcuje a předpokládá. Nebude možné automaticky předpokládat zvýšení „míry podnikavosti“ vysokých škol bez cílené přípravy akademických pracovníků. K tomu lze využít i OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost v prioritní ose 2 – Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj v oblasti podpory 2.3 – Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji.

ZÁVĚR

Výchova k podnikavosti je předmětem zájmu celého vzdělávacího systému. Významné postavení vysokých škol v něm však vyžaduje přijetí vyšší míry odpovědnosti vysokých škol za její další rozvoj, kromě jiného i cestou konstituování specializované edukační vědy.

Pro žádoucí pokrok v posilování „podnikatelského ducha“ mladé generace doporučujeme uskutečnit následující činnosti a kroky:

1. Analyzovat studijní programy všech vysokých škol s ohledem na to, zda obsahují kurzy zaměřené na rozvoj podnikavosti (případně inovací a tvořivosti). Mohou realizovat samotné vysoké školy nebo Akreditační komise v rámci hodnotících zpráv nebo při akreditaci či reakreditaci studijních programů a oborů.
2. Iniciovat na vysokých školách soutěže, přehlídky a další obdobné akce probouzející a oceňující

tvůrčí, inovativní a podnikavý přístup k řešení technických, společenských, ekonomických a sociálních problémů.

3. Do všech učitelských vzdělávacích programů začlenit kurzy Výchovy k podnikavosti a iniciativě, které vybaví absolventy nezbytnými kompetencemi pro realizaci výchovy v podnikání na všech stupních škol.
4. Realizovat výzkumy zaměřené na diagnostiku míry podnikavosti žáků a studentů, včetně ověření vhodného diagnostického nástroje, a na posouzení vztahu mladých lidí k podnikání.
5. Rozvinout aktivity v oblasti Didaktiky výchovy k podnikavosti a organizovat vhodnými prostředky příslušnou odbornou komunitu.
6. Využít programů ESF v tomto finančním období k přípravě kurzů a příslušných materiálů podporujících podnikavost a iniciativu. V roce 2009 se zapojit do akcí (nebo je připravit) Evropského roku tvořivosti a inovace.
7. Rozvinout spolupráci s podniky a finančními institucemi k realizaci stáží studentů vysokých škol, společných inovačních projektů a k podpoře studentských firem jako zárodků budoucích podnikatelských aktivit absolventů vysokých škol.
8. Připravit právní rámec a realizační podmínky pro zvýšení podnikavosti vysokých škol.

Je právě ten správný čas zahájit diskuse potřeby uskutečnění výše uvedených návrhů a o způsobech jejich začlenění do budoucích aktivit vysokých škol. Autor studie předpokládá, že zainteresované osobnosti a instituce najdou v brzké době tuto příležitost na připravované odborné konferenci zaměřené na rozvoj podnikavosti na vysokých školách v roce 2009 v Ostravě.

Doc. PhDr. Josef Malach
CSc. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě
Josef.Malach@osu.cz

Literatura

- 1 Agenda z Osla týkající se podnikatelského vzdělávání v Evropě. 2006. URL: < http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/oslo.htm>
- 2 Bílá kniha terciárního vzdělávání. První verze určená k veřejné diskusi. Praha, květen 2008. URL: <: http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/BK_k_diskusi_tisk.pdf>
- 3 BLAŽEK, L. *Vývojové tendence podniků*. Masarykova univerzita v Brně, 2003. ISBN 80-210-3213-8
- 4 BLAŽEK, L. (ed.) *Konkurenceschopnost podniků*. Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity: Brno, 2008, 1. a 2. díl. ISBN 978-80-210-4521-7.
- 5 DRUCKER, P. F. *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-021-X
- 6 Education at a Glance. Paris: OECD. OECD. 2007c.
- 7 ELEFThERIOU, A., MALACH, J. at al. Teach&ESPRIT. *Developing Entrepreneurial Spirit in European Teachers Training for Vocational Education*. Kassel, GW, 2008.
- 8 Evropský pakt pro mládež: Příloha 1 závěrů předsednictví Evropské rady, 22. a 23. března 2005.
- 9 Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff Eurydice2008. URL: <<http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/showPresentation?pubid=091EN>>
- 10 JÚNGER, J. Podnikavost a její rozvoj. In *Sborník z konference Rozvoj podnikavosti*. Ostrava: Vysoká škola podnikání, 2004.
- 11 JÚNGER, J. Podnikavost a možnosti její výuky. In *Sborník z konference Podnikavost – přirozená součást vzdělávacího procesu*. Ostrava : Vysoká škola podnikání, a.s. 2005, s. 11-18. ISBN 80-686764-30-3.
- 12 Kompetence pro trh práce, 2008. URL: <www.mame-nato.cz>
- 13 Malach, A. a kol. *Jak podnikat po vstupu do Evropské unie*. Praha : Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0906-6.
- 14 MALACH, A. *Podnikání s podporou Evropské unie – iluze a realita*. Praha: NEWTON College, 2005. ISBN 80-7226-411-7.
- 15 MALACH, A., MALACH, J. Vzdělávání jako faktor rozvoje podnikání In MALACH, A. a kol. *Jak podnikat po vstupu do Evropské unie*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 283-348. ISBN 80-247-0906-6.
- 16 MALACH, J. (red.) Teach&ESPRIT. *Rozvoj podnikavosti v přípravě učitelů odborného vzdělávání v evropských zemích*. Příručka a materiály. Ostrava: PdF OU, 2007, 113 stran. ISBN 978-80-7368-494-5.
- 17 MALACH, J., DURDA, L. *Didaktika podnikatelské výchovy*. Pedagogická fakulta OU, Ostrava, 2007.
- 18 MALACH, J. Podnikatelská výchova jako oblast podpory Evropským sociálním fondem. In *Sborník konference Evropské fórum podnikatelů 2005*. Praha 22.9.2005. 9 s. ISBN 80-86883-53-1.
- 19 MALACH, J. Didaktika podnikatelské výchovy jako nová vědní disciplína. In *Sborník z konference Podnikavost – přirozená součást vzdělávacího procesu*. Ostrava: Vysoká škola podnikání, a.s. 2005. ISBN 80-686764-30-3. s. 34- 2.
- 20 MALACH, J. Preparation of Secondary School Teachers for a New Role in the Field of Entrepreneurial Education. In *Sborník referátů z mezinárodní konference Edukacja w społeczeństwie wiedzy*. Uniwersytet Slaski Katowice, Katowice 25.-26. 9. 2006, str. 28-29. ISBN 978-83-61061-24-3.
- 21 MALACH, J. *Preparation of Secondary School Teachers for a New Role in the Field of Entrepreneurial Education*. The New Educational Review, 2006, vol. 10, No. 3-4, s. 203-218.
- 22 MALACH, J. Proměny rolí učitele v kontextu sociálně ekonomického vývoje regionu. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji*. Rožnov, 29.-30. 4. 2008. Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, str. 35-47. ISBN 978-80-7368-517-1.
- 23 MALACH, J. *Systémy vzdělávání dospělých*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003

- 24 MALACH, J. *Výchova k podnikavosti*. Pedagogická fakulta OU, Ostrava, 2008. ISBN 978-80-7368-552-2.
- 25 Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady o Evropském roku tvořivosti a inovace. Brusel 8. 5. 2008, 8935/08.
- 26 NEKUDA, J. *Ukončení studia na Masarykově univerzitě -ohlédnutí a perspektiva* 2007 Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- 27 Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji (2006 – 2008), Projekt opatření 3.3.2 OP RLZ č. CZ. 04.1.03/3.2.15.2, řešitel Ostravská univerzita v Ostravě.
- 28 Plnění lisabonského programu Společenství: Podpora podnikatelského smýšlení prostřednictvím vzdělávání a školství. Brusel 13. 2. 2006. KOM (2006) 33 v konečném znění.
- 29 Pracovní dokument útvarů Komise „Školy pro 21. století. Brusel 12. 7. 2007, 11808/07. SEC(2007)1009. Sdělení Komise Podpora plnohodnotné účasti mladých lidí na vzdělávání, zaměstnanosti a ve společnosti. Brusel, 11. 9. 2007, 12772/07. KOM (2007)498 v konečném znění.
- 30 Sdělení k obecným zásadám flexikurity: větší počet a vyšší kvalita pracovních míst prostřednictvím flexibility a jistoty (27. 6. 2007, KOM 2007/359).
- 31 See opportunities and make them work! – strategy for entrepreneurship in education 2004-2008. (2003). Ministry of Trade and Industry. Ministry of Education and Research. Ministry of Local Government and Regional Development.
- 32 Společný postoj Rady ze dne 24. 7. 2006 k přijetí rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, kterým se zavádí program „Mládež v akci na období 2007 až 2013“. Brusel 24. 7. 2006, 6236/3/06. REV 3.
- 33 Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015).URL: < http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/JC_SVUR.doc>
- 34 SVAZ PRŮMYSLU a DOPRAVY ČR. 2007. Strategické potřeby českého průmyslu v letech 2008-11. Pracovní dokument. Eichler, U. 2007.
- 35 ŠEBKOVÁ, H. (ed.). *Tertiary Education in the Czech Republic: Country Background Report*, 2006.
- 36 ŠTURZOVÁ, J., KRAŤKOVÁ, D., ŠMÍDOVÁ, M., FRÝDOVÁ, E. *Analýza spolupráce vysokých škol s výrobními a servisními podniky*. Závěrečná zpráva úkolu pro státní správu (LSO2J), CSVŠ, 2004.
- 37 Tematické hodnocení terciárního vzdělávání v České republice. Zpráva hodnotitelů. Praha, listopad 2006. URL: <http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/OECD_Country_Note_CZ_cek.pdf>
- 38 VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.
- 39 Vzdělání a odborná příprava v Evropě 2010. C 142/1: Podrobný pracovní program průběžné kontroly cílů vzdělávacích systémů a systémů odborné přípravy v Evropě. (14. 6. 2002).
- 40 Zelená kniha výzkumu, vývoje a inovací v České republice. URL: <<http://forum.tc.cz/>>
- 41 Zpráva Akreditační komise o hodnocení Vysoké školy podnikání, a.s., Ostrava, červen 2008 URL: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/akak/hodnoceni_vs/hodnoceni_vsp_ostrava_2008.doc>
- 42 Zpráva Akreditační komise o hodnocení Fakulty podnikatelské Vysokého učení technického v Brně, červen 2008. URL: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/akak/hodnoceni_vs/hodnoceni_fp_vut_2008.doc>
- 43 Zlatuška, J.: Vysoké školy a priority České republiky. In MALACH, A.: *Vzdělávání - brána k evropské integraci*. Brno: Masarykova univerzita. 2001. ISBN 80-2310-2419-4.

RÉSUMÉ:

Universities and Entrepreneurship education

This paper arises from the assumption that universities should make more effort both in research of entrepreneurship education and its implementation. The paper sets the concept of key competence – initiative and entrepreneurship and it offers survey of corresponding national and European documents. It presents arguments for development of theory and entrepreneurship education practice, which would assure effective goals fulfilment. There are also stated reasons and possibilities of the changes of the teachers` and students` roles in this particular educational field.

The paper specified six main areas in which the universities should help to higher level of the entrepreneurship of people with higher education. They are a) entrepreneurship education of all university students b) entrepreneurship education as the part of new entrepreneurs preparation c) development of science of enterprise (business) and entrepreneurship d) teachers and lecturers preparation for the implementation of enterprise education at lower levels of education and adult education facilities, e) development of science of entrepreneurship education in its theoretical (theory of entrepreneurship education) and practical aspect (methodology of entrepreneurship education), f) university teachers preparation for introduction of "entrepreneurship universities". In the conclusion there are formulated specific recommendations for universities.

